

«Նոր ժամանակի կրթություն» ՀԿ

ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍՏԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ
ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ
ԴԱՍԸՆԹԱՑ

ԱՎԱՐՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ
ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Հետազոտության թեման՝ Հոգեկան գործընթացների
բնութագիրը

Առարկան՝ Կերպարվեստ

Հետազոտող ուսուցիչ՝ Գյուլբուդաղյան Նաիրա

Ուսումնական հաստատություն՝ հ. 174 հիմնական դպրոց

Բովանդակություն

Ներածություն	3
Մաս 1	
Հոգեկանի կառուցվածքը և գործառույթները	
1.1 Հոգեկան գործընթացները.....	5
1.2 Հոգեկանի կառուցվածքը.....	7
1.3 Հոգեկան գործընթացի ճանաչողական ձևերը.....	9
Մաս 2	
Կերպարվեստը և արտթերապիան որպես հոգեկան գերծընթացների արտահայտման միջոց	11
Եզրակացություն.....	18
Գրականության ցանկ.....	19

Ներածություն

Թեմայի արդիականությունը.

Ինչպես գիտենք մարդու հոգեկանը ձևավորվում և զարգանում է արտաքին աշխարհի հետ շփման ընթացքում, առօրյա գործունեության ժամանակ: Հոգեկանը զարգանում է հասարակությաքն մեջ արժեքների յուրացման գործընթացում և այն հանդիսանում է ուղեղի հատկություն, որի օգնությամբ մարդն արտացոլում է շրջապատող աշխարհը, առարկաներն ու երևույթները, գլխուղեղում ստեղծում դրանց պատկերները, որոնց միջոցով էլ կարգավորում է իր վարքն ու գործունեությունը: Հոգեկանը մարդու ներաշխարհն է, որը ձևավորվում ու զարգանում է մարդու և արտաքին աշխարհի փոխազդեցության գործընթացում, այդ աշխարհը ճանաչելու, առարկաների և երևույթների կապերը բացահայտելու և վերափոխելու ժամանակ: Հոգեկան գործընթացները հանդես են գալիս որպես մարդու վարքի առաջնային կարգավորիչներ: Սրանք ունեն որոշակի սկիզբ, ընթացք և ավարտ: Հոգեկան գործընթացների հիման վրա ձևավորվում են հոգեկան որոշակի վիճակներ, տեղի է ունենում գիտելիքների, կարողությունների և հմտությունների ձևավորում: Հոգեկան ներաշխարհը արտացոլելու և դիմացինին առավել խորն ու ընդգծված ճանաչելու ձևերից մեկը դա կերպարվեստն է: Մարդու կողմից նկարված դետալները, պատկերները, իր կոմից ընտրված գույներն են հենց արտացոլում իր ներաշխարհը և ընգծում հոգեկան գործընթացների ակտիվ գործունեությունը: Ստորև կխոսենք նաև արտթերապիայի մասին, որը կարծես հոգեկանի և նկարչություն միաձուլումն է մեկ առարկայի շրջանակներում:

Թեման արդիական է քանի որ մարդու հոգեկան գործընթացները կատարում են մարդու կյանքի գործունեության կարևորագույն դերերից մեկը, իսկ դրա արտացոլումը ապահովում է կերպարվեստը: Հիմնվելով այս փաստի վրա սահմանեցինք մեր աշխատանքի նպատակը:

Նպատակը

Աշխատանքի նպատակն է նկարագրել հոգեկան գործընթացները, ընդգծել դրանց կարևորագույն դերն ու նշանակությունը մարդու կյանքում, ինչպես նաև առանձնացնել դրանց արտացոլման պատկերը կերպարվեստի ոլորտում և արտթերապիայի շրջանակներում:

Մաս 1

Հոգեկանի կառուցվածքը և գործառույթները.

1.1 Հոգեկան գործընթացները

Հոգեկանը (հին հունարեն՝ *ψυχή* - շունչ, հոգի) բնութագրվում է որպես փոխկապակցված հոգեկան երևույթների համակարգ, որոնք ունեն որոշակի կառուցվածք, ձև և բովանդակություն, որոնք ակտիվորեն արտացոլում են օբյեկտիվ իրականությունը, ստեղծում դրա պատկերը և վերահսկում ու կարգավորում անհատի վարքն ու գործունեությունը [2]: Հոգեկանը օբյեկտիվ իրականության սուբյեկտիվ արտացոլումն է: Հոգեկանը ի հայտ է գալիս էվոլյուցիոն զարգացման որոշակի մակարդակում: Մարդուն բնորոշ է հոգեկանի բարձրագույն ձևը՝ գիտակցությունը: Համաձայն մատերիալիստական տեսակետի՝ հոգեկանը բարձրագույն կենդանի նյութի ինքնազարգացման և ինքնաճանաչման հատկությունն է: Ըստ իդեալիստական աշխարհայացքի՝ աշխարհում գոյություն ունեն երկու սկիզբ՝ նյութական և իդեալական: Դրանք անկախ են միմյանցից, հավերժ և զարգանում են ըստ իրենց կանոնների: Զարգացման բոլոր փուլերում իդեալականը նույնացվում է հոգեկանի հետ: Հոգեկանի կառուցվածքի մեջ են մտնում հոգեկան երևույթները՝ իմացական (հոգեկան) գործընթացները, հոգեկան վիճակները և հոգեկան առանձնահատկությունները: Հոգեկանը կատարում է երեք հիմնական գործառույթ (ֆունկցիա)՝ ճանաչողական, վերահսկող և դրդող: Այս գործառույթները գոյության ամենատարբեր պայմաններում ապահովում են կենդանի օրգանիզմի բնականոն կենսագործունեությունը և վարքը: [4]

Հասարակության պատմական զարգացման ընթացքում մարդը փոփոխել է իր վարքի միջոցներն ու ձևերը, ի ծնե նախադրյալներն ու ֆունկցիաները փոխել է «բարձրագույն հոգեկան գործընթացների»: Բարձրագույն հոգեկան գործընթացների ամբողջությունը պայմանավորում է մարդու գիտակցությունը: Ամփոփելով հոգեկանի զարգացման փուլայնությունը՝ այլ մասնագետների կողմից դասակարգվել են հետևյալ հոգեկան ֆունկցիաները.

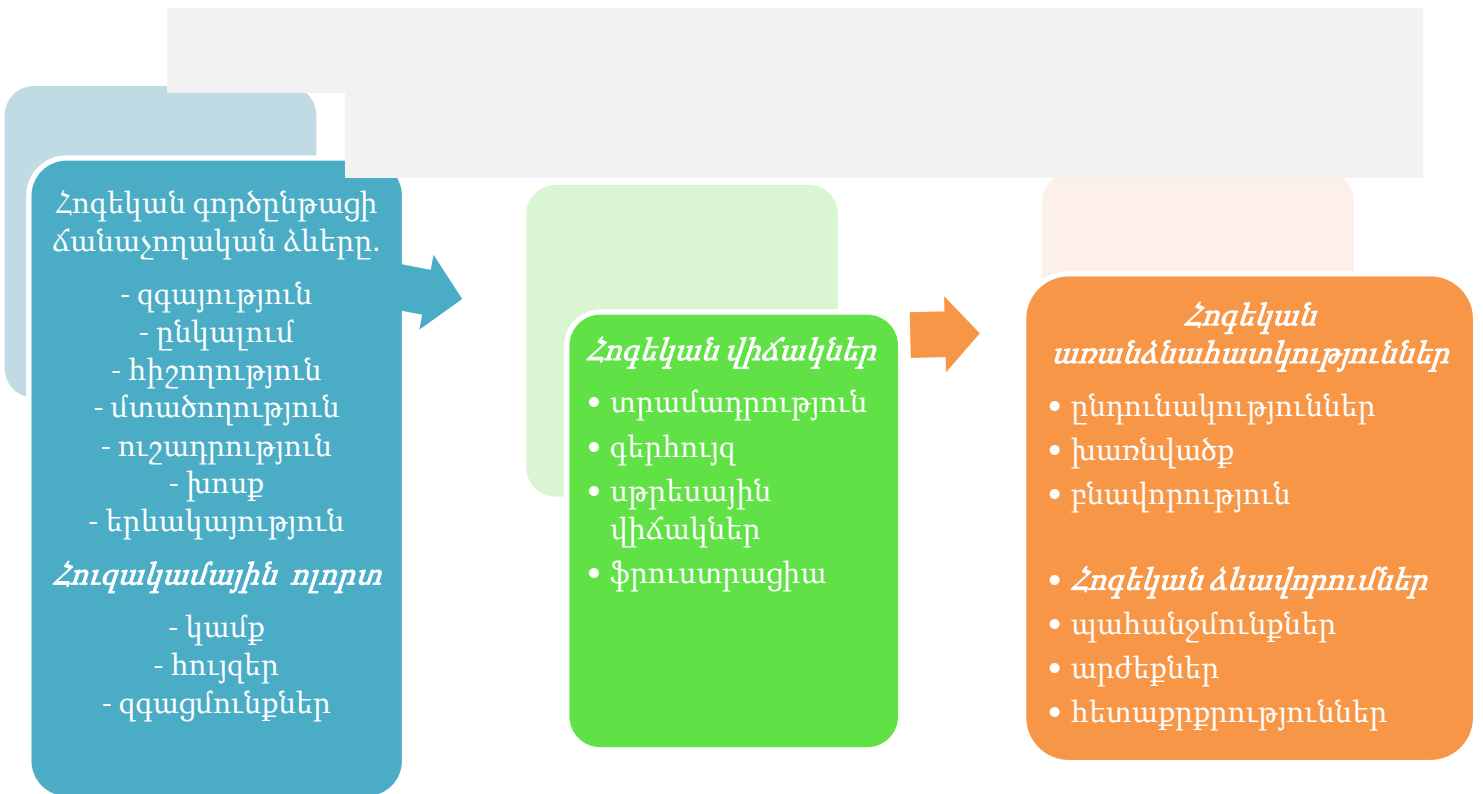
ա) Ռեակտիվություն, տարրական ունակություն է ընտրողաբար հակազդելու արտաքին միջավայրի ազդեցությունների վրա: Թե ինչպիսին կլինի այս կամ այն ազդակին ունեցած հակազդեցությունը, առավելապես առնչվում է հոգեկանին՝ հիմնվելով նրա կամ գիտակցված կամ չգիտակցված բնույթի վրա:

բ) Զգայունակություն, զգայունակության առաջացմամբ կենդանի օրգանիզմները հնարավորություն են ստանում հակազդելու ոչ միայն միջավայրի կենսաբանորեն կարևոր գործոնների, այլև կենսաբանորեն չեզոք գործոնների վրա: Այսինքն հոգեկանի միջոցով բոլոր գործոններն ազդում են մարդու վրա՝ փոխելով նրա զգայունակությունը:

գ) Ազդանշանային ֆունկցիա. հոգեկանը կատարում է նաև ազդանշանային ֆունկցիա: Նշանակում է, որ հոգեկանի շնորհիվ ստացվում է իրավիճակի սուբյեկտիվ գնահատականը, որն էլ իր հերթին կարող է պատճառ հանդիսանալ ազդանշանի ասենք վտանգավորությունը, ապահովությունը և այլն: Ընդ որում հոգեկանի կողմից ազդանշաններ վերծանվում են ելնելով ինչպես ներքին, այնպես էլ արտաքին ազդակներից:

դ) Կողմնորոշիչ (հոգեկանն անհրաժեշտ է քայլի նախապատրաստվելու համար), այն կատարում է կատարողական վերահսկողական ֆունկցիա: Հոգեկանի միջոցով մենք կողմնորոշվում ենք իրավիճակում, ցանկացած գործողություն կատարելու ընթացքում շարունակում ենք նրա վերահսկումը:

ե) Կանխատեսումային անհրաժեշտ է սեփական վարքը կառավարելու համար Կատարողական և վերահսկողական ֆունկցիաների հետ միասին հոգեկանի մյուս կարևոր ֆունկցիան կանխատեսումայինն է, որի շնորհիվ մենք ի վիճակի ենք կատարելագործել գործունեությունը, գնահատել ապագայի զարգացման տենդենցները: Թերևս գոյություն չունի հոգեկանի վերջնական և ամբողջական սահմանում, սակայն ժամանակակից տարբեր տեսություններ առաջարկում են այնպիսի նկարագրեր, ինչպիսիք են հոգեկանը՝ որպես ինքնապաշտպանական համակարգ կամ գործունեության կողմնորոշիչ հիմք: Ամեն դեպքում հոգեկանը մարդու ուղեղի հատկանիշն է կամ ավելի կոնկրետ ԿՆՀ-ի վերացական հատկանիշը: [1]

1.2 Հոգեկանի կառուցվածքը

Հոգեկան երևույթների կառուցվածքի վերաբերյալ պատկերացումները տարբեր են: Ըստ հոգեբանների՝ նույն հոգեկան երևույթները կարող են հայտնվել կառուցվածքային տարբեր համակարգերում: Պայմանականորեն հոգեկանը բաժանվում է 3 կամ 4 մեծ խմբերի:

1. **Հոգեկան գործընթացները** հանդես են գալիս որպես մարդու վարքի առաջնային կարգավորիչներ: Սրանք ունեն որոշակի սկիզբ, ընթացք և ավարտ: Հոգեկան գործընթացների հիման վրա ձևավորվում են հոգեկան որոշակի վիճակներ, կատարվում է գիտելիքների, կարողությունների և հմտությունների ձևավորում: Հոգեկան գործընթացները տարաբաժանվում են 3 խմբի՝ ճանաչողական /կամ իմացական/, հուզական և կամային, իսկ որոշ մասնագետներ վերջին երկուսը միացնում են որպես հուզականային:

Ճանաչողական կամ իմացական ոլորտը ներառում է զգայությունը, ըմբռնումը, մտապաստկերը, հիշողությունը, ուշադրությունը, երևակայությունը, մտածողությունը, խոսքը: Սրանց շնորհիվ մարդ տեղեկություն ստանում իր և շրջապատող աշխարհի մասին: Սակայն զուտ տեղեկատվությունը մարդու համար անէական է, եթե այն չի ուղեկցվում հուզականային երանգավորումամբ: Հուզականային ոլորտը ներառում է հույզերը, զգացմունքները, կամքը:

2. **Հոգեկան վիճակները** բնորոշում են յուրաքանչյուրի հոգեկան ընդհանուր վիճակը: Սրանք ևս ունեն որոշակի դինամիկա՝ տևողություն, ուղղվածություն, կայունություն և ինտենսիվություն: Բացառություն են կազմում այն հոգեկան վիճակները, որոնք պայմանավորված են անձի գերակշռող բնորոշիչներով և առանձնահատկություններով:

3. **Հոգեկան առանձնահատկությունները** բնորոշվում են առավել կայունությամբ: Ընդունված է այս դեպքում դիտարկել անձի առավել էական հատկությունները, որոնք ապահովում են մարդու վարքի և գործունեության քանակական և որակական որոշակի մակարդակներ: Այս առանձնահատկությունների զարգացվածության մակարդակները կանխորոշում են մարդու անկրկնելիությունը, նրա անհատականությունը: Սրանցում ներառված են, ընդունակությունները, խառնվածքը, բնավորությունը:

4. **Հոգեկան ձևավորումներ** (ուղղվածություն). կան տեսաբաններ, ովքեր հոգեկան ուղղվածությունը չեն ընդունում որպես առանձին խումբ, այլ միացնում են հոգեկան առանձնահատկություններին: Ուղղվածությանը վերաբերում են պահանջմունքները, արժեքները, հետաքրքրությունները, հոբբին, իմաստը, դրդապատճառները և այլն: [5]

1.3 Հոգեկան գործընթացի ճանաչողական ձևերը.

Ինչպես նշել էինք վերևում հոգեկան գործընթացի ճանաչողական ձևերն են.

- ❖ Զգայություն
- ❖ Ընկալում
- ❖ Հիշողություն
- ❖ Մտածողություն
- ❖ Ուշադրություն
- ❖ Խոսք
- ❖ Երևակայություն

Կարճ խոսենք դրանցից յուրաքանչյուրի մասին.

Զգայություն - Մարդու ճանաչողական գործընթացներից պարզագույնը զգայությունն է: Զգայության գործընթացն առաջանում է զգայության օրգանների վրա տարաբնույթ գործոնների ազդեցության հետևանքով, որոնք կոչվում են գրգռիչներ, իսկ ազդեցության բուն գործընթացը կոչվում է գրգռում: Երբ գրգռոն առաջանում է, աֆերենտ նյարդերով այն տեղափոխվում է գլխուղեղի կեղև, որտեղ և առաջանում են զգայությունները: Այսպիսով, զգայությունը օբյեկտիվ իրականության զգայական արտացոլումն է:

Ընկալում - Շրջապատող աշխարհում գոյություն ունեցող առարկաները, երևույթները, հատկանիշներն ինքնուրույն, առանձին և անկախ չեն: Այդ երևույթների արտացոլումն ընթանում է ճանաչողության առավել բարձր մակարդակում, որը կոչվում է ընկալում: Ընկալումն օբյեկտիվ աշխարհի առարկաների, երևույթների ամբողջական արտացոլումն է, որն առաջանում է զգայության օրգանների ռեցեպտորային հարթությունների վրա գրգռիչների անմիջական ազդեցության ժամանակ:

Հիշողություն - Հիշողությունը զգայական արտացոլման արդյունք է, այն ճիշտքը, որը մնում է հոգեկանում, երբ համապատասխան օբյեկտը բացակայում է կամ էլ ընկալման համար մատչելի չէ:

Մտածողություն - Մտածողությունը բարձրագույն ճանաչողական, իրականության միջնորդավորված ու ընդհանրացված, սոցիալապես պայմանավորված, էապես նորի որոնումների և բացահայտումների հոգեկան գործընթաց է: Մտածողության էությունը ստեղծագործական արտացոլման և մարդու կողմից իրականության փոխակերպման հիման վրա նոր գիտելիքի առաջացումն է: Այն օբյեկտիվ իրականության առարկաների և երևույթների, կապերի ու հարաբերությունների արտացոլման հոգեկան ճանաչողական գործընթաց է: Մտածողությունը նոր գիտելիքների, ստեղծագործական վերակերպավորումների աղբյուր է:

Ուշադրություն - Ուշադրությունը գիտակցության կենտրոնացումն ու ուղղվածությունն է դեպի որևէ առարկա կամ երևույթ, որն այս կամ այն նշանակությունն ունի մարդու համար:

Խոսք – Մարդու մտածողությունը սերտորեն կապված է խոսքի հետ, բայց դրանք նույանկան չեն: Խոսքը հաղորդակցման գործընթացում լեզվի գործածումն է՝ մտքերը, կամքը, զգացմունքերը փոխանցելու նպատակով: Ի տարբերություն կենդանիների հնչյունային ազդանշանային համակարգի՝ խոսքի բովանդակությունը ներքին վիճակի արտահայտումը չէ, այլ վերջինիս իմաստավորումը:

Երևակայություն - Երևակայությունը մարդու հոգեկանի յուրահատուկ կողմն է: Այն առանձնանում է հոգեկան այլ գործընթացներից, բայց միաժամանակ միջակա դիրք է զբաղում ընկալման, մտածողության և հիշողության միջև: Երևակայությունը բնորոշ է միայն մարդուն: Դրա շնորհիվ է մարդը ստեղծագործում, պլանավորում և վարում իր գործունեությունը: [6]

Մաս 2

Կերպարվեստը և արտթերապիան որպես հոգեկան գերծրնթացների արտահայտման միջոց.

Մինչ մանրամասն կներկայացնենք կապը հոգեկան գործընթացների և կերպարվեստի միջև, կարճ խոսենք կերպարվեստի մասին:

Կերպարվեստը միավորում է գեղանկարչությունը, քանդակագործությունը, գրաֆիկան, դեկորատիվ-կիրառական արվեստը: Ի տարբերություն տարածական արվեստների ոչ պատկերային տարատեսակների, կերպարվեստը արտացոլում է իրականությունը և տարածության մեջ ստեղծում է դիտարկելի ակներև կերպարներ:

Կերպարվեստի ստեղծագործություններում պատկերված գործողությունը խտացած, կենտրոնացած է մեկ պահի մեջ, արտաքուստ ստատիկ է և չի զարգանում ժամանակի ու տարածության մեջ ինչպես թատերական արվեստում, պարարվեստում կամ երաժշտության մեջ, սակայն դա չի խանգարում գաղափարներ մտքեր ու ապրումներ արտահայտելուն՝ չկորցնելով մեծ արվեստի իր ուժը:

Ասում են՝ արվեստը բուժում է: Եվ իզուր չեն ասում. հոգեբանները վաղուց են բացահայտել արվեստի բուժիչ հատկությունը: Նրանք անգամ ստեղծել են հոգեբանության առանձին ուղղություն՝ թերապիա արվեստի միջոցով կամ արտթերապիա: Այն ունի բազմաթիվ ճյուղեր՝ նկարչաթերապիա, երաժշտաթերապիա, կավային և ավազային թերապիա և այլն: Այս անգամ կխոսենք նկարչաթերապիայի մասին:

Ընդհանուր առմամբ արտթերապիան ավելի շատ նախընտրում են կանայք, քանի որ արվեստը մարդու հուզական ոլորտի հետ է աշխատում: Կանայք էլ, ինչպես գիտեք, ավելի հուզական են և ինտուիտիվ: Թերապիայի այս տեսակը շատ համապարփակ է: Այն այնքան բազմազան է, որ հասանելի է յուրաքանչյուրին՝ անկախ նրանից՝ ի՞նչ կարգավիճակում է մարդը, որտե՞ղ է գտնվում, հաշմանդամություն ունի՞, թե՞ ոչ: Թե՛

մտավոր, թե՛ ֆիզիկական խնդիրներ ունեցող մարդիկ կարող են գտնել բազմաթիվ արտթերապևստիկ մեթոդներ, որոնք այս կամ այն կերպ կօգնեն իրենց:

Այս անգամ կներկայացնենք նկարչաթերապիայի մի տեխնիկա, որից կարող են օգտվել բոլորը, սակայն այն առավել օգտակար է տեսողության խնդիրներ ունեցողների համար: Ինչպես գիտեք, տեսողության խնդիրներ ունեցող կամ կույր մարդկանց «տեսողության օրգանը» մատներն են, ուստի այս տեխնիկայի դեպքում նկարում են մատներով: Սովորաբար մատներով նկարչության դեպքում օգտագործում են գուաշային ներկեր: Այն շատ հասանելի է և կարելի է գնել սովորական գրենական պիտույքների կամ ներկերի խանութից: Գուաշը ջրային հիմքի վրա է պատրաստված, ուստի շատ հեշտ է մաշկից լվացվում: Այս ներկին շատ հաճելի է հպվել, և անգամ չորանալուց հետո այն հեշտ է շոշափել: Կարող եք նկարել հասարակ թղթի վրա: Եթե տեսողությունը լիովին բացակայում է, նկարչությունն ուղղված կլինի ֆորմաներին և ուրվագծերին, իսկ եթե տեսողությունն ինչ-որ չափով առկա է, կարող եք գույներով տարբեր փորձեր անել:

Թեման կարող է խիստ բազմազան լինել, կարող եք միացնել ինչ-որ երաժշտություն և նկարել ձեր ապրումները, ձեր տրամադրությունը, հիշողությունները, երազները: Կարող եք նկարել ձեր վախերը, գրել նկարի մասին, խոսել հերոսների հետ և, ընդհանրապես, ինչ ուզեք, կարող եք անել ձեր նկարների հետ: Նկարչաթերապիան հրաշալի մեթոդ է արտահայտելու այն, ինչ դժվար է խոսքով ասել, երբ անգամ չեք էլ կարող ձևակերպել, թե ինչ եք զգում, կարող եք ուղղակի զգացողությունը նկարել: Հիշեք մի շատ կարևոր կանոն՝ արտթերապիայում լավ կամ վատ նկարներ չկան: Նկարներն արտահայտում են մեր ներաշխարհը, անկախ նկարողի հմտություններից: Արտթերապիան, մասնավորապես, նկարչաթերապիան օգնում է հասկանալու ինքներս մեզ, ճանաչելու մեր հույզերը: Ուստի, սիրելի՛ կանայք, խորհուրդ ենք տալիս անպայման փորձել այս մեթոդը և համարձակորեն փորձարկումներ կատարել դրանով: Մաղթում ենք ձեզ հաճելի նկարչություն: [3]

Արտթերապիան համարվում է հոգեթերապևստիկ մեթոդ, որը նպաստում է մտքերի, զգացմունքների արտահայտմանը՝ ոչ վերբալ հաղորդակցման միջոցով: Ինչպես հոգեթերապիայի մյուս միջոցները, այն ևս օգտագործվում է մարդու անձնային աճի խթանման համար, հատկապես գործածվում է՝ երեխաների, ընտանիքների, խմբերի

և դեռահասների հետ աշխատանքների ժամանակ: Արտթերապիան միտված է այն համոզմանը, որ բոլոր անհատներն ունեն իրենց յուրովի ներկայացնելու ստեղծագործական կարողություն: Արտթերապիան և ստեղծագործական գործընթացը կիրառվում են զանազան հոգեբանական խնդիրների լուծման համար, ինչպիսիք են՝ հուզական, հաղորդակցման խնդիրները, ինքնագարգացումը, սթրեսի հաղթահարումը, հոգեմարմնական խանգարումը, քրոնիկ հիվանդությունները, դեպրեսիան, կախվածությունները և այլն:

Արտթերապիան համարվում է միջնորդ հիվանդի և թերապիստի միջև: Նկարչական պատկերները ստեղծագործության միջոցով արտահայտում են ամբողջ ենթագիտակցական գործընթացները, ներառելով՝ վախերը, կոնֆլիկտները, մանկական <<հուշերը>>, երազները և այլ գործընթացներ:

Ներկայումս, հոգեթերապևտները զբաղվում են արտթերապիայով, ընդունելով այն որպես ինքնուրույն գործունեության ձև, որը կարող է թերապիաների ընթացքում աջակցել անձի բացահայտմանը, ուսումնասիրությանը:

Արտթերապիան օգտագործվում է ոչ միայն հիվանդանոցներում և հոգեբուժական կենտրոններում, այլև մի շարք այլ կենտրոններում, որպես ինքնուրույն թերապիայի ձև և որպես մի շարք խմբային թերապիաների շարունակություն: Այս թերապիաների արդյունքում մարդը գտնում է իր խնդիրների լուծման արդյունավետ ձևերը: Յուրաքանչյուր մարդ ունի իր պատմությունը: Այդ պատմության մեջ կան և՛ տխուր և՛ ուրախ պահեր կամ իրավիճակներ, որոնք մարդը ցանկանում է նորից վերհիշել և վերապրել, սակայն, մուտքը անհասանելի է: Արտթերապիան այն ճանապարհն է, որը տանում է հոգեկանի խորը,բայց ցանկալի հատվածները: [8]

Նկարելով, <<ծեփելով>> կամ ուղակի նկարագրելով խնդիրը, տրամադրությունը մարդը կարծես ծածկված ուղերձ է ստանում իր ենթագիտակցությունից: Բազմաթիվ խնդիրներ կարողանում է իր սեփական ուժերով լուծել, ինքն իր հոգեբանը դառնալ, գնահատել իր հոգեկան վիճակը, հույզերի դրսևորումները և համապատասխան ձևով կառավարել սեփական վարքը:

Արտթերապիան ձևավորում է կյանքի նկատմամբ ստեղծագործական վերաբերմունք՝ նպատակին հասնելու միջոցների և ձևերի բազմազանությունը

տեսնելու կարողություն: Զարգացնում է միջև այդ թաքնված ընդունակությունները՝ կյանքում առաջացած խնդիրները լուծելու համար:

Այսպիսով, կարելի է ասել, որ արտթերապիայի շնորհիվ յուրաքանչյուր մարդ միշտ բացահայտում է իրականության նորանոր կողմեր, ձեռք բերում կարողություններ կամ հատկություններ՝ հասկանալու և գնահատելու համար երևույթներն ու մարդկանց տարբեր տեսակնկյունից :

Արտթերապիայի տեսակները բժշկության և հոգեբանության մեջ տարբերակվում են կախված անձի վրա վերջինիս ներազդման ձևից, այսինքն թե ինչ նպատակով է կիրառվում արտթերապևտիկ այս կամ այն մեթոդը, դրա իրականացման և կազմակերպման ձևից: Այնուամենայնիվ, արտթերապիայի բոլոր տեսակների համար հիմքը՝ գեղարվեստական գործունեությունն է, որի ակտիվացման միջոցով իրականացվում է թերապևտիկ աշխատանք:

Իր « Երեխան և հասարակություն » աշխատությունում Ի. Ս. Կոնը գրում է « Մանկական աշխարհը կամ մանկությունը դա յուրաքանչյուր անհատի և յուրաքանչյուր ազգի կենսակերպի և մշակույթի անբաժանելի մասն են » : Մեջբերելով այս խոսքերը՝ ցանկանում ենք նշել արտթերապիայի կարևորությունը և նշանակությունը հատկապես երեխաների հետ իրականացվող աշխատանքներում:

Յուրաքանչյուր երեխա սիրում է նկարել, անկախ նրանից դա անում է լավ թե վատ: Արվեստը խիստ կապված է երեխայի կյանքի հետ՝ լցնելով կյանքը հարուստ երևակայական խաղերով և սիմվոլիկ կամ խորհրդանշական գործունեությամբ: Զգացմունքները և էմոցիաները երեխաների նկարներում հաճախ են արտահայտվում նրանց կողմից ընտրված սիմվոլներում: Տեղի է ունենում ներքին և արտաքին իրականության խառնաշփոթ: Արտաքին աշխարհի առարկաները օժտված են զգացմունքներով: « Երեխան հաճախ չի տարբերակում և միմիջանցից բաժանում իրականությունն ու երևակայականը: Նրա համար թղթի վրա պատկերված նկարը կամ խորհանարդների միջոցով կառուցվածը նույնացնում է պատկերվածի հետ: Երեխան զարգացնում և կատարելագործում է իր երևակայությունը: Ֆ.Կարլգրենը իր « Ազատության դաստերակության » գրքում գրում է, որ ստեղծարժեքական երևակայությունը ներքին կարողությունների կարևոր կետերից մեկն է: Երևակայությունը կատարում է կարևոր դեր ինչպես երեխայի, այնպես էլ

մեծահասակի կյանքում: Հենց ֆանտազիայի շնորհիվ է, որ մարդը հավաքում է իր ուժերը հաղթահարելու համար այն ամենը ինչ որ կա իր կյանքում և գործողությունների միջոցով կանխելով այն ինչը պետք է լինի:

Ի տարբերություն մեծահասակների, երեխաների մոտ գոյություն ունի մարմնական և հոգևոր սերտ կապ: Մեծահասակը անընդհատ կարողանում է վերահսկել ինքն իրեն: Իսկ երեխան ակնթարթորեն ցույց է տալիս իր զգացմունքները: Այդ իսկ պատճառով, երեխաները իրենց նկարներում, չմտածելով նկարում են այն ինչ որ զգում են, չփորձելով անգամ դրանք դիտարկել գեղեցկության կամ էթիկայի կոմերից: Արվեստը, միանշանակ, մխրճվում է երեխայի կյանք՝ համարվելով նրա զարգացման անփոխարինելի մասը: Երեխայի ստեղծագործություններում երևում է այն ինչը նրան անհանգստացնում է կամ նրա համար կարևոր է: Որպես երեխաների ստեղծագործություններում առանձնահատկություն հոգեբան Լ. Ս. Վիգոտսկին նշում է դրանց առանձնահատուկ լինելը: Նկարը, դրաման, գրականությունը, ստեղծագործությունը այս ամենը երեխայի ստեղծագործական աշխարհում գնում են իրար զուգահեռ: Օրինակ, պատրաստվում է երեխան պատմել ինչ որ պատմություն, երեխան հենց այդ պահին սկսում է մարմանվորել, դրամատիզացնել նրան:

Բացելով աշխարհը՝ երեխան պատկերում է իր պատկերացումները ստեղծագործություններում: Երեխա առանց հոգնելու կուտակում է տեղեկատվություն, հավաքում է պաշար, փորձելով վերանայել և վերլուծել իր գիտելիքները և ստեղծագործնականաորեն վերամշակել: Հաճախ, ստեղծելով փոխադրեցություն արտաքին աշխարհի հետ, երեխաները իրենց զգում են անօգնական, իսկ մեծահասակների արձագանքը իրենց միայն ավելի է անհանգստացնում և էլ ավելի է շփոթեցնում: Իսկ արդեն նկարելով իրենք միայնակ են հասկանում իրենց խնդիրը և այդ եղանակով բացահայտում են իրենց գիտելիքները և դրան դիմելու ճանապարհը: Արվեստը միացնում է երեխայի առաջնային երևակայական աշխարհը իրականի հետ:

Շատերն են հետազոտողներ նշում են երեխաների գործունեություն խաղային սկիզբը: Ռուս հոգեբան Դ.Բ. Էլկոնին առաջարկում է, որ խաղը դա հոգեկան գործընթացների զարգացմանը նպաստող, ինչպես նաև մեծահասակների աշխարհը

բացահայտելու ձևերից մեկն է: Վ. Վ. Ջենկովսկին գրում է, որ խաղը դա մարմնի և հոգեկանի միջոցով զգացմունքների արտահայտման ձևն է: Խաղը ապահովում է երեխայի << հոգեկան բացի>> և << հոգեկան ազատության >> ամփոփանքությունը: Լ. Վիգոտսկին խոսում է արվեստի հոգեբանական կողմի և երեխայի կյանքում խաղի նշանակության մասին: Արվեստը նույնպես մտնում է խաղային աշխարհի մեջ: Առաջին անգամ ասոցիտիվ օրինակները ստեղծվախ կրտսեր դպրոցականների կողմից, երեխայի համար համարվում են կարծես <<կենդանի>> և հեշտությամբ է միանում երեխաների խաղային իրավիճակին: Երեխան կարող է վախենալ իր նկարած վախեցնող նկարից կամ էլ ուրախանալ զվարճեցնող նկարից:

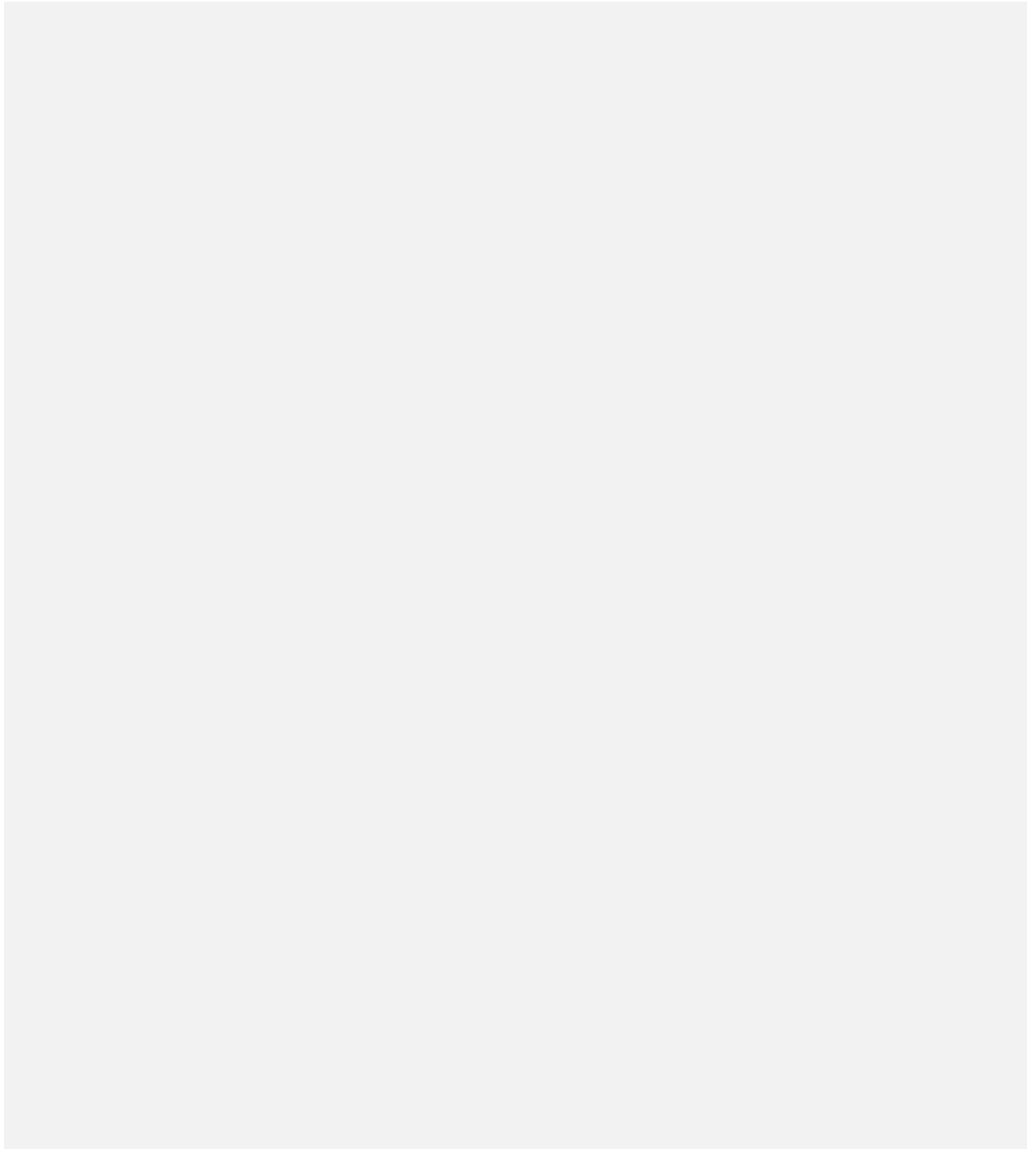
Երեխայի համար նկարելը դա միակ միջոցն է պատմել ինքն իր մասին, իր զգացմունքների, մտքերի, իր փորձի մասին: Նկարելով երեխան հեշտությամբ է բացահայտում իր անկեղծ զգացմունքները և անհանգստությունները: Այն ամենը ինչ անհանգստացնում է երեխային կամ վախեցնում նրան, նա կարող է արտահայտել նկարելով: Դա զարմանալի ստեղծագործելու տարբերակ է: Քանի որ նկարելը դա աշխատանք է ուղղված երևակայությանն ու ֆանտազիային: Երեխայի ձեռքերում հասարակ քարեր են, փայտիկներ: Փայտիկները կարող են վերափոխվել տորթի կամ կարկանդակների կամ հրաշալի զգեստների: Նկարելով երեխան երևակայում է այն, ինչը ինք իր համար պատկերացնում է , ինչպես իրականություն, չմտածելով այն մասին, թե որտեղ է երևակայության և իրականության սահմանը: Նկարելը ուղղված չէ ինչ որ նպատակի հասնելու համար, երեխաները նկարելով, ուղակի, հաճույք են ստանում:

Նկարը, որպես խաղ << փոխհատուցում է երեխայի իրավունքները մեծահասակների շրջանում: Նա ցանկանում է վերահասկել ինքն իրեն և իր իրերը , և նկարելը ինչպես խաղ, թույլ է տալիս գոնե դրա պատկերացնել այդ ամենը: Նա թղթի վրա ստեղծում է իր յուրահատուկ աշխարհը, որը պատկանում է միայն իրեն>>: Կրկնօրինակելով իրականությունը նկարի վրա, երեխան խաղում է կյանքից վերցրած իրավիճակներ ստանալով դրանցից հաճույք:

Այդ օրինակով, երեխայի ամբողջ ստեղծագործական գործունեությունը համարվում է կարևոր պահ նրա զարգացման համար: Հաճախ երեխայի հմար կարևոր է ոչ թե արդյունքը նկարելու, այլ հենց նկարելու ընթացքը: Հենց այդ

պատճառով էլ արտթերապիան շատ արդյունավետ էրեխաների հետ աշխատանքի ժամանակ: Երեխան չմտածելով վերջնական արդյունքի մասին ` նա ստանում է հաճույք այդ նույն գործընթացից, այդ իսկ պատճառով էլ այդ գործընթացը նա համբերատար իրականացնում է: [7]

Եզրակացություն

Նկարագրելով հոգեկան գործընթացները առանձնացրեցինք և նշեցինք դրանց գործառույթները, նշանակությունն ու կարևորությունը մարդու կյանքում: Առանձնացրեցինք հոգեկան գործընթացի ճանաչողական ձևերը, ինչպես նաև շեշտեցինք դրանց առանձնահատկությունները: Գտանք և ներկայացրեցինք կապը կերպարվեստի և հոգեկան գործընթացների միջև, ինչպես նաև որպես երկու կողմերի՝ հոգեկանի և կերպարվեստի միաձուլում առանձնացրեցինք արտթերապիան՝ նշելով դրա արդյունավետությունն ու յուրահատկությունը հատկապես երեխաների կյանքում: Ինչպես նաև աշխատանքում ընդծեցինք երեխաների հետ կերպարվեստի միջոցով նրանց հոգեկան աշխարհի բացահայտմանն ու « ներթափանցմանն» ուղղված աշխատանքները. թե ինչպես կարելի է օգնել երեխային արտահայտել իր հույզերը և զգացմունքները, իրեն հետաքրքիր տարբերակով նկարելով:

Այսպիսով՝ կարելի է ասել և եզրակացնել, որ հոգեկան գործառույթները կարգավորելու և այն բացահայտելու լավագույն տարբերակներից մեկը դա կերպարվեստն է, որի միջոցով երեխաները ոչ միայն հաճույք են ստանում իրենց կատարած աշխատանքից այլ նաև բացահայտում են իրենք իրենց :

Չրականությունների ցանկ

Айсмонтас, Б.Б., (2003). Общая психология: Схемы, Москва. [1]

Гамезов, М.В., Домашенко, И.А., (2004). Атлас по психологии. Москва.[2]

Годфруа, Ж., (1996). Что такое психология /Т1, Мир, Москва.[3]

Годфруа, Ж., (1996). Что такое психология /Т2, Мир, Москва.[4]

Менделевич, В.Д., (2001). Клиническая и медицинская психология, Москва.[5]

Петровский, А.В., (1997). Введение в психологию /Изд. “Академия”, Москва.[6]

М.В. Киселева Арт-терапия в работе с детьми 2006 [7]

Назарова О.М.использование методов Арт-Терапии на логопедических занятиях с детьми дошкольного и младшего школьного возраста 2018 [8]